

Wiśniewska, Ewa

Dzieje Liceum Pedagogicznego w Płocku (1945-1969)

Notatki Płockie 43/3-176, 20-28

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DZIEJE LICEUM PEDAGOGICZNEGO W PŁOCKU (1945-1969)

Okres powstania, rozwoju, działalności i likwidacji liceów pedagogicznych w Polsce przypada w większości na pierwsze dwudziestopięcioletnie Polski Ludowej. Źródłem tej formy kształcenia nauczycieli szkół powszechnych należy szukać jednak w okresie II Rzeczypospolitej, kiedy to Ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 roku¹ powoływała do życia trzyletnie licea pedagogiczne i dwuletnie pedagogia. Taki system kształcenia nauczycieli szkół podstawowych zastąpił dawne seminarya nauczycielskie, które ostatecznie przestały istnieć z końcem roku szkolnego 1936/1937². W nowo zorganizowanych zakładach kształcenia nauczycieli nie zdołano jednak wprowadzić ani stałych programów, ani podręczników, ani własnej kadry. Skromne doświadczenia zdobyte w tamtym okresie zostały zburzone w latach okupacji hitlerowskiej. Z powodu wybuchu wojny licea te nie zdołały nawet zorganizować egzaminów dojrzałości po trzech latach nauki, gdyż w roku szkolnym 1938/1939 czynne były dopiero klasy drugie. Nie zmienia to jednak faktu, że licea pedagogiczne były rezultatem międzywojennej koncepcji organizacji oświaty w Polsce.

Pierwsze zakłady tego typu uruchamiano już w 1944 roku, w okresie trwającej jeszcze wojny. Na terenach wyzwolanych, według stanu z dnia 1 maja 1945 roku, czynnych było 48 liceów pedagogicznych³. Kierownictwo resortu oświaty postanowiło ponadto utrzymać

dwuletnie pedagogia z ich dotychczasową organizacją i programem oraz zorganizować przy nich i przy liceach roczny kurs nauczycielski dla kandydatów ze świadectwem dojrzałości. W roku szkolnym 1944/1945 postanowiono skrócić czas nauki w liceum pedagogicznym do trzech lat z zachowaniem skróconego programu liceum trzyletniego.

W wyniku ogromnych strat dokonanych przez okupanta stan kadrowy polskiej oświaty był wręcz tragiczny. W związku z tym wprowadzono również uproszczone formy kształcenia nauczycieli. Zarządzeniem z dnia 22 listopada 1944 roku powołano trzymiesięczne wstępne kursy pedagogiczne dla absolwentów gimnazjów i liceów⁴. W dniu 22 maja 1945 roku minister oświaty wydał kolejne zarządzenie na mocy którego powołano sześciotygodniowe wstępne kursy pedagogiczne dla absolwentów liceów oraz trzymiesięczne kursy wprowadzające do zawodu nauczycielskiego dla absolwentów gimnazjów⁵.

Kolejne zarządzenia wprowadzały dalsze skrócone i uproszczone formy kształcenia nauczycieli, dające możliwość pracy w szkolnictwie praktycznie każdemu kto tylko ukończył siedmioklasową szkołę powszechną. Te dość ryzykowne decyzje, choć nie budziły entuzjazmu ani wśród władz, ani w opinii publicznej, podyktowane były koniecznością tamtych czasów. Zresztą tak było nie tylko w Polsce. Podobnie było na przykład w

Uczniowie Liceum Pedagogicznego w Płocku przed wejściem do gmachu szkoły przy ul. Jachowicza 20 (fot. archiwum domowe p. Teresy Orłowskiej - absolwentki LP w Płocku)

tak bogatym kraju jak Anglia⁶.

Skrócone i przyspieszone kształcenie stanowiło jedynie uzupełniającą, ale nie decydującą formę kształcenia nauczycieli. Oprócz dwuletnich liceów pedagogicznych, rocznych państwowych kursów nauczycielskich, dwuletnich pedagogów⁷, które kształciły nauczycieli dla szkół podstawowych, wznowiono Wyższe Kursy Nauczycielskie przygotowujące nauczycieli do wyższych klas szkół podstawowych⁸, które były równoznaczne z ukończeniem pierwszego roku studiów Wyższej Szkoły Pedagogicznej (Instytutu Pedagogiki).

Dalsze zmiany organizacyjne w liceach pedagogicznych przeprowadzone w latach 1946-1948 doprowadziły w końcu do ukształtowania się czteroletniego liceum tego typu. Funkcjonowały do chwili, kiedy decyzją Ministerstwa Oświaty od 1 września 1957 roku przekształcono je w licea pięcioletnie. W chwili przedłużenia nauki w tych placówkach do lat pięciu, było ich na terenie całego kraju 133⁹. Decyzja ta polepszała znacznie kształcenie nauczycieli szkół podstawowych, szczególnie w zakresie przedmiotów artystyczno-praktycznych.

Na początku lat pięćdziesiątych podjęto próbę podniesienia poziomu kształcenia specjalistów do nauczania niektórych przedmiotów w szkole podstawowej. Dlatego w roku szkolnym 1950/1951 w części liceów pedagogicznych wprowadzono specjalizację z zakresu wychowania fizycznego¹⁰ oraz z zakresu języka rosyjskiego¹¹. W dalszej kolejności organizowano inne specjalizacje np. z zakresu metodyki pracy harcerskiej czy licea typu opiekuńczo-wychowawcze. Licea te realizowały identyczne programy nauczania jak wszystkie jedynie przedmiot specjalizacji miał zwiększoną liczbę godzin nauczania.

Do 1956 roku, kiedy to zatrudniono pierwszych absolwentów studiów nauczycielskich, licea pedagogiczne były właściwie jedynymi zakładami kształcenia nauczycieli szkół podstawowych. Wobec minimalnego napływu absolwentów wyższych uczelni odegrały one dominującą rolę w zaspokajaniu potrzeb kadrowych szkolnictwa podstawowego i aż do definitywnej ich likwidacji w 1970 roku stanowiły podstawę polskiego systemu kształcenia nauczycieli.

Historię liceów pedagogicznych w Polsce można więc zamknąć w następujących etapach:

1. **Lata 1937/1938 - 1938/1939** - okres powstania nowej formy kształcenia nauczycieli szkół powszechnych w Polsce.

2. **Lata 1944 - 1946/1947** - okres reorganizacji, którego najistotniejszą cechą była odbudowa szkolnictwa pedagogicznego. Wtedy powstało liceum czteroletnie.

3. **Lata 1947/1948 - 1956/1957** - okres pierwszej stabilizacji charakteryzujący się istnieniem liceów czteroletnich.

4. **Lata 1957/1958 - 1965/1966** - okres drugiej stabilizacji, charakteryzujący się istnieniem liceów pięcioletnich i pojawieniem się studiów nauczycielskich w 1954 r.

5. **Lata 1966/1967 - 1970** - okres likwidacji liceów pedagogicznych w Polsce.

Liceum Pedagogiczne w Płocku przechodziło kolejne losy swego istnienia podobnie jak inne zakłady tego typu w Polsce. Działalność swą rozpoczęło bezpośred-

nie po wyzwoleniu miasta przez wojska radzieckie a zakończyło w 1969 roku. Istniało więc 24 lata. Z jego murów wyszło wielu nauczycieli.

Powstanie Szkoły

Liceum Pedagogiczne było jedną z pierwszych szkół, która rozpoczęła działalność zaraz po zakończeniu działań wojennych w Płocku. Według wspomnień działaczy zaraz na początku lutego 1945 roku odbyło się pierwsze spotkanie nauczycieli płockich. Grono nauczycielskie: Władysław Biegański, Janusz Kowalewski, Stefan Świtalski wraz z inspektorem Stanisławem Tuzińskim postanowiło założyć w lokalu dawnego Seminarium Żeńskiego przy ul. Kościuszki 26 Liceum Pedagogiczne. Na zebraniu w dniu 5 lutego 1945 r. powołano na dyrektora liceum Władysława Biegańskiego. Następnie Kuratorium Warszawskiego Okręgu Szkolnego od kwietnia 1945 roku mianowało byłego inspektora w Sierpcu - Jana Gondzika dyrektorem tegoż liceum.

Klasa pierwsza, licząca 14 osób, 8 września 1945 roku otrzymała promocję do klasy drugiej. Z początkiem 1946 roku otwarto dwie nowe pierwsze klasy z ogólną liczbą 49 uczniów.

W roku szkolnym 1946/1947 było już pięć klas semestralnych na różnych poziomach. Ogólna liczba uczniów wynosiła wtedy 240 osób. Lekcje odbywały się w budynku przy ul. Kościuszki 26 do lipca 1946 r. Szkoła zajmowała tam pięć sal. Jak wspominają nauczyciele trzy izby przeznaczone były na sale wykładowe, jedna izba na gabinet dyrektora i kancelarię, a ostatnia na bibliotekę i pokój nauczycielski.

Od września 1946 roku zajęcia odbywały się po południu w Szkole Podstawowej Nr 1 przy ul. Jachowicza 20. Rada pedagogiczna liczyła wtedy dwanaście osób. W styczniu 1947 roku szkoła otrzymała nowy budynek przy ul. Kolegialnej 19 i wówczas przeżywała swój rozkwit. Przybywało nauczycieli i uczniów, ale jednocześnie zwiększały się trudności lokalowe. Zajęcia trwały nawet do godz. 20⁴⁵, a nauczyciele pracowali z wielkim poświęceniem nawet 42 godziny tygodniowo¹².

Kolejną zmianą lokalu było przeniesienie szkoły znowu na ul. Jachowicza 20. Tu warunki lokalowe były znacznie lepsze. Szkoła posiadała już wydzielone specjalistyczne sale lekcyjne - pracownie: fizyczną, chemiczną, biologiczną, robót ręcznych i rysunków, salę gimnastyczną, historyczno-geograficzną, polonistyczną i języka rosyjskiego, pedagogiczną, matematyczną i muzyczną.

W tym samym budynku co liceum mieściła się Szkoła Ćwiczeń - siedmioklasowa szkoła podstawowa, gdzie praktyki pedagogiczne odbywali uczniowie liceum. Od początku istnienia szkoły pracowała kancelaria, gabinet lekarski i dentystyczny, działała również biblioteka szkolna.

Lokal szkolny zmieniono jeszcze raz w roku szkolnym 1961/1962 kiedy przeniesiono go na ul. Kolegialną 23, do budynku w którym mieściło się już Liceum Pedagogiczne dla Wychowawczyń Przedszkoli. Odtąd te dwie szkoły miały wspólny lokal aż do ich likwidacji w 1969 roku.

Organizacja i działalność pedagogiczna Szkoły

W wyniku systematycznej i skoordynowanej pracy szkół i wydziałów oświaty ulepszano przede wszystkim system rekrutacji zwracając szczególną uwagę na klasowe kryteria doboru kandydatów do liceów pedagogicznych.

Tabela nr 1

Uczniowie Liceum Pedagogicznego w Płocku w latach 1945-1962¹³

Lata	Ilość Oddziałów	W liczbach			w procentach		
		dziewczeta	chłopcy	razem	dziewczeta	chłopcy	
1945/46	1	14*	
1946/47	3	63*	
1947/48	8	240*	
1948/49	13	308	106	414	74,4	25,6	
1949/50	12	328	119	447	73,4	26,6	
1950/51	8	215	99	314	69,0	31,0	
1951/52	9	206	132	338	61,0	39,0	Liceum 4-letnie
1952/53	9	231	127	358	64,5	35,5	
1953/54	9	225	95	320	70,3	29,7	
1954/55	9	223	77	300	74,3	25,7	
1955/56	9	241	60	301	80,1	19,9	
1956/57	9	259	56	315	82,2	17,8	
1957/58	9	256	50	306	83,7	16,3	
1958/59	9	223	51	274	81,4	18,6	
1959/60	7	165	35	200	82,5	17,5	Liceum 5-letnie
1960/61	3	104*	
1961/62				23*	

• - dane niekompletne.

Gmach Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. Karola Szymanowskiego przy ul. Kolegialnej 23 w Płocku. W latach 1961-1969 siedziba Liceum Pedagogicznego (fot. autorki)

Od lat 1948-1950 w liceach pedagogicznych uczyła się przede wszystkim młodzież pochodzenia robotniczo-chłopskiego, ponadto tylko kilkanaście procent ze środowisk inteligencji pracującej. Nie zawsze jednak rekrutacja szła w parze z doбором kandydatów o właściwym poziomie umysłowym i uzdolnieniach. Innym brakiem tej rekrutacji był napływ w olbrzymiej większości młodzieży żeńskiej.

W liceum pedagogicznym będą mogli pobierać naukę tylko Ci, którzy rzeczywiście nadają się do zawodu nauczycielskiego tj. uczniowie z dobrym słuchem, czyniący zadawałające postępy w nauce, mający odpowiednie zdrowie i biorący udział w pracach społecznych¹⁴ - tak brzmi Uchwała Rady Pedagogicznej Liceum Pedagogicznego w Płocku z 1948 roku.

Zgodnie z tą uchwałą do liceum pedagogicznego przyjmowano na podstawie egzaminu wstępnego obejmującego dyktando i wypracowanie z języka polskiego, zadania pisemne z matematyki oraz odpowiedzi ustne z tych przedmiotów, a także badanie słuchu muzycznego i stanu zdrowia. Później zalecano ponadto zespołom egzaminacyjnym rozpoznawanie zadatków cech charakteru ważnych dla osobowości przyszłego nauczyciela¹⁵.

Kandydaci do Liceum Pedagogicznego w Płocku rekrutowali się również głównie ze środowisk chłopskich i robotniczych. Wśród nich przeważały dziewczeta.

Największy rozkwit szkoły przypada na lata 1948-1950. Wtedy to liczyła ona trzynaście i dwanaście oddziałów, a liczba uczniów wynosiła ponad 400 osób.

Przez osiem lat od 1951 do 1959 roku w szkole było stale dziewięć oddziałów. W momencie powstania liceum pięcioletniego powstały klasy profilowane z naciskiem na wychowanie fizyczne. W 1957/1958 było pięć klas ze specjalnością wychowania fizycznego po jednej na każdym poziomie. Najwięcej uczniów zrekrutowano w roku szkolnym 1949/1950, bo aż cztery klasy pierwsze o łącznej liczbie 163 uczniów. Były też lata kiedy w klasie pierwszej było nawet 50 osób, np. w roku szkolnym 1955/1956.

W roku szkolnym 1959/1960 wstrzymano rekrutację do Liceum Pedagogicznego w Płocku utrzymując jedynie klasy które już kontynuowały naukę. Jednak, gdy połączono oba licea LP i LPWP w jeden zakład, w roku szkolnym 1963/1964 wznowiono przyjęcia do liceum pedagogicznego.

Liceum Pedagogiczne w Płocku było szkołą koedukacyjną. Mimo to w pierwszych latach jego istnienia uczniów grupowano także w klasach męskich i żeńskich. W roku szkolnym 1948/1949 w liceum było dziewięć klas żeńskich, trzy męskie i tylko jedna koedukacyjna. W następnym roku było osiem klas żeńskich, dwie męskie i dwie koedukacyjne. Jeszcze tylko w roku szkolnym 1950/1951 istniała jedna klasa męska. W następnych latach były już tylko klasy żeńskie i mieszane z przewagą koedukacyjnych.

Przy Liceum Pedagogicznym w Płocku działał internat mieszczący się w budynkach na ul. Kościuski 20 i 26, który motywował kandydatów z powiatu płock-

kiego i ościennych do nauki w tej szkole. Ponad 50% wszystkich uczniów liceum mieszkało w internacie.

Niestety w pierwszych latach powojennych internat był przepelniony i niełatwo było tam się znaleźć. Warunki zakwaterowania chłopców były dość ciężkie. Tak wspominają te lata: Jednym z elementów, który nas łączył i jednoczył były niełatwe warunki zakwaterowania. Tylko nieliczni mieszkali w internacie na ul. Kościuszki, pozostała większość mieszkała w tzw. bursach lub na kwaterach prywatnych. Owe bursy trudno było zaliczyć do znośnych warunków mieszkaniowych. W 1947 roku od września do grudnia spaliliśmy w Domu Wycieczkowym przy ul. Mostowej (tuż przy moście), w dużej sali na piętrowych łózkach, a myśleliśmy w Wiśle (nawet w listopadzie), gdy Wisłą płynęła marznąca gruda. Nie wiele lepiej było w schronisku PCK przy ul. Wyszogrodzkiej, ale tu już woda była w budynku. Mimo niełatwych warunków zakwaterowania do stołówki na ulicy Kościuszki szliśmy w ordynku, najczęściej ze śpiwem...¹⁷.

Tabela nr 2

Uczniowie Liceum Pedagogicznego w internacie w latach 1948-1962¹⁸

Lata	Ilość uczniów liceum	Ilość uczniów w internacie					
		w liczbach			w procentach*		
		dziewczeta	chłopcy	razem	dziewczeta	chłopcy	razem
1948/49	414	82	-	82	19,8	-	19,8
1949/50	447	80	-	80	17,9	-	17,9
1950/51	314	100	-	100	31,9	-	31,9
1951/52	338	105	100	205	31,1	29,6	60,7
1952/53	358	116	102	205	32,4	28,5	60,9
1953/54	320	140	71	211	43,8	22,2	65,9
1954/55	300	136	51	187	45,3	17,0	62,3
1955/56	301	165	47	212	54,8	15,6	70,4
1956/57	315	172+2**	44	218	55,2	14,0	69,2
1957/58	306	173	34	207	56,5	11,1	67,6
1958/59	274	164	38	202	59,9	13,9	73,8
1959/60	200	115	21	136	57,5	10,5	68,0
1960/61	104	62	10	72	59,6	9,6	69,2
1961/62	23	14	4	18	60,9	17,4	78,3

Liceum 4-letnie

Liceum 5-letnie

* - w stosunku do ogólnej liczby uczniów w liceum

** - dwie osoby z Domu Dziecka

W późniejszych latach sytuacja zakwaterowania uczniów liceum pedagogicznego uległa znacznej poprawie. Ilość miejsc w internacie wzrosła nawet do dwustu. Wielu z tych uczniów korzystało również ze stypendiów. Niestety dane dotyczące tej formy pomocy uczniom zawarte są tylko w dwóch sprawozdaniach z organizacji liceum, z roku szkolnego 1960/1961 i 1961/1962.

Tabela nr 3

Uczniowie Liceum Pedagogicznego, którzy otrzymali stypendia w latach 1960-1962¹⁹

Lata	Ogółem uczniów W liceum	Ogółem stypendystów	
		w liczbach	w procentach*
1960/61	104	59 (3)	57 %
1961/62	23	19 (1)	82 %

* w stosunku do ogólnej liczby uczniów w liceum

Dla dzieci z rodzin chłopskich i robotniczych o niskim statusie materialnym było to na pewno pomocą oraz nagrodą i bodźcem do nauki.

Atmosfera nauki i pracy w Liceum Pedagogicznym w Płocku była nietypowa. Uczniowie z dumą nosili aksamitne czapki ze złotym otokiem jako symbol swojej szkoły. Wyróżniali się wśród młodzieży miasta zaangażowaniem i postawą społeczną.

O poziomie nauczania, jak w każdym typie szkoły, decydowała kadra pedagogiczna. W okresie powojennym obowiązywała zasada angażowania najlepszych nauczycieli do liceów pedagogicznych. Instrukcje i zalecenia kadrowe Ministerstwa Oświaty określały, że *nauczyciel ten ma mieć wyższe studia, pewną praktykę zawodową - zwłaszcza w szkole podstawowej, charakteryzować się aktywną postawą polityczną i naukowym światopoglądem...²⁰*. Władze terenowe starały się więc zapewnić tym szkołom wzorową kadrę pedagogiczną. Nauczyciele liceum pedagogicznego rekrutowali się z różnych uczelni. Kwalifikacje ich pod względem formalnym przewyższały nauczycieli innych szkół średnich. Niemniej jednak każdego roku pracowała grupa wykładowców bez kwalifikacji do kształcenia przyszłych nauczycieli. Szczególnie brakowało ich etatowym wychowawcom internatów i dlatego najczęściej pracowali tam nauczyciele liceum. Oczywiście wielkim uznaniem cieszyli się nauczyciele z wyższym wykształceniem, ale szczególnie w pierwszych latach powojennych było ich niewielu. Potem ich liczba rosła. Należy zwrócić uwagę, że tylko w nielicznych przypadkach angażowano absolwentów wyższych uczelni bezpośrednio po studiach do pracy w liceach pedagogicznych. Dawano bowiem prymat przede wszystkim doświadczeniu i sprawdzonej postawie ideowo-moralnej. W związku z tym kadra nauczycieli liceów pedagogicznych wywodziła się najczęściej z przedwojennych i powojennych zakładów kształcenia nauczycieli, czyli seminariów nauczycielskich oraz pedagogiów i liceów. Ta sama kadra w zasadzie tworzyła kadrę na kursach przygotowujących do pracy, a po 1954 roku stanowiła podstawową rezerwę dla organizowania się studiów nauczycielskich.

Kolejnymi dyrektorami Liceum Pedagogicznego w Płocku byli: Władysław Biegański (1945), Jan Gondzik (1946-1950), Karol Szwarz (1950-1953), Wiktor Korniszewski (1953-1954), Julian Kordulasiński (1954-1962), Stefan Więkwiewicz (1963-1966) i Stanisław Sikora (1966-1969)²¹.

Lista nauczycieli pracujących w liceum jest długa i na pewno niekompletna. Jedni pracowali w pełnym wymiarze godzin, inni w niepełnym lub na kontraktach, a jeszcze innych zatrudniano tylko czasowo. Zdarzało się, że nauczyciele liceum uczyli również w szkole ćwiczeń i odwrotnie. Rocznie pracowało w nim od dwudziestu do dwudziestu pięciu nauczycieli.

W przeważającej większości legitymowali się oni dyplomem nauczyciela szkół średnich, chociaż byli również absolwenci wyższych uczelni, a także tacy, którzy ukończyli Wyższe Kursy Nauczycielskie. Najwięcej niewykwalifikowanych nauczycieli pracowało w pierwszych latach istnienia szkoły. Potem kroczyła liczba ta malała, gdyż nauczyciele pracujący czynnie podwyższali swoje kwalifikacje oraz przybywali nowi.

Tabela nr 4

Kadra Pedagogiczna w Liceum Pedagogicznym w Płocku w latach 1945-1962²²

Lata	Ilość nauczycieli w liczbach			
	Liceum	Szkoła ćwiczeń	Internat	
1945/46	?*	?	?	
1946/47	12	?	?	
1947/48	32	?	?	
1948/49	15**	-	-	
1949/50	10**	-	-	
1950/51	11**	-	-	Liceum
1951/52	24	9	8	4-letnie
1952/53	25	9	9	
1953/54	24	10	9	
1954/55	23	9	10	
1955/56	22	8	10	
1956/57	22	8	11	
1957/58	23	10	10	
1958/59	22	8	8	Liceum
1959/60	24	7	7	5-letnie
1960/61	20	8	?	
1961/62	15	10	?	

* - brak danych z roku szkolnego 1945/46

** - dane podają ogólną liczbę nauczycieli w liceum i w szkole ćwiczeń

Absolwenci liceum z wielką życzliwością wspominają swoich nauczycieli. Prawie każdy z nich wymienia jedno, dwa nazwiska uzasadniając swój wybór sumiennością, pracowitością, ale również życzliwością wobec wychowanków: *mieliśmy wspaniałych nauczycieli. Dyrektora Jana Gondzika traktowaliśmy jak ojca i szalenie go lubiliśmy. Ciepło wspominam profesora historii, który w oparciu o jedyny podręcznik jaki sam posiadał uczył nas historii...*²³.

Klasa III Liceum Pedagogicznego w Płocku z wychowawcą p. Janem Bulasem (nauczycielem geografii) i p. Ryszardem Wojewózkim (nauczycielem muzyki). Rok szkolny 1960/1961 (fot. archiwum domowe p. Jadwigi Bogiel - absolwentki LP w Płocku)

Podkreślają więc, że tym nauczycielom zawdzięczają wiedzę, odpowiednie przygotowanie do pracy i samokształcenia, zdobycie pozytywnych cech koniecznych do wykonywania zawodu nauczycielskiego, a także zachętę do rzetelnej pracy zawodowej i społecznej.

Liceum Pedagogiczne w Płocku było najpierw szkołą czteroletnią, a od roku szkolnego 1955/1956 do końca swego istnienia było liceum pięcioletnim.

Przez cały czas istnienia liceów pedagogicznych w Polsce obowiązywało jedenaście różnych tzw. zasadniczych planów nauczania²⁴. Analiza tych planów uzasadnia twierdzenie o braku wyraźnej ich koncepcji. Bardzo często zmieniała się kolejność przedmiotów w tych planach, która nie odgrywała przecież najmniejszej roli w procesie kształcenia. Można tylko przypuszczać, że miała ona świadczyć o ich randze w szkole. Niektóre przedmioty usuwano lub przesuwano (np. religię) a innym zwiększano liczbę godzin (np. przysposobienie wojskowe). W liceum pięcioletnim też nie było stabilnych planów nauczania. Początkowo miało ono przygotować nauczycieli nauczania początkowego i dlatego najpierw zniknęły z planu metodyki szczegółowe, a wyraźnie preferowane były przedmioty artystyczno-techniczne (gra na instrumencie, śpiew, rysunek, prace ręczne). Gdy jednak okazało się, że absolwenci liceów w rzeczywistości musieli uczyć także w starszych klasach szkoły podstawowej, znowu wprowadzono metodykę języka polskiego i metodykę drugiego przedmiotu (do wyboru: historii, geografii, biologii, fizyki lub języka

rosyjskiego). Stąd w praktyce liceum pięcioletnie przygotowywało do nauczania wszystkich przedmiotów w klasach I-IV i dwóch przedmiotów w klasach V-VIII.

O specyfice tej szkoły stanowiły jednak przedmioty pedagogiczne, takie jak nauczanie i wychowanie, psychologia, pedagogika z historią wychowania oraz metodyki. Należy zwrócić uwagę, że cele nauczania przedmiotów pedagogicznych koncentrowały się głównie na zadaniach absolwentów liceum jako przyszłych nauczycieli. Celom i wynikom nauczania przyporządkowane były treści programowe i dobór podręczników. Programy nauczania przedmiotów pedagogicznych w latach 1945-1948 były w zasadzie kontynuacją programów przedwojennych, eksponujących postępowy nurt dorobku nauk pedagogicznych tamtego okresu, z równoczesnym usunięciem z nich niektórych treści ideologicznych, wychowania państwowego i narodowego oraz haseł antyradzieckich i antykomunistycznych. O nawiązaniu do treści międzywojennych świadczą m.in. stosowane wówczas w liceach podręczniki i opracowania Hessena, Rowida, Sośnickiego i Szumana²⁵. Jednak już w końcowym okresie liceów czteroletnich treści programowe w znacznej mierze odcinały się od tradycji polskiej myśli pedagogicznej oraz pedagogiki zachodnioeuropejskiej i amerykańskiej, a zwracały się ku wzorom radzieckim.

W programach nauczania pedagogiki z lat 1950-1952 Ministerstwo Oświaty po raz pierwszy określiło sylwetkę osobowości absolwenta liceum pedagogicznego²⁶. Przy celach nauczania mówiło się więc o zaznajamianiu przyszłych nauczycieli z zadaniami politycznymi, społecznymi i wychowawczymi szkoły, wpojeniu zamiłowania do zawodu nauczycielskiego i jego wielkiej roli społecznej, o ścisłym związaniu pracy szkoły i nauczycieli z budową socjalizmu, zaznajamianiu z podstawowymi problemami szkoły radzieckiej i polskiej, wdrażaniu do samokształcenia i doskonalenia swojej pracy. Potwierdziła te tendencje instrukcja obowiązująca od 1957 roku która na czoło wszystkich spraw w liceach pedagogicznych wysuwała pracę wychowawczą. Według niej licea powinny wydawać nauczycieli postępowych i światłych, wolnych od zabobonów i przesądów, o marksistowskim światopoglądzie.

Bardzo ważne miejsce w kształceniu przyszłych nauczycieli zajmowały praktyki pedagogiczne. Szkoła podstawowa będąca szkołą ćwiczeń dla uczniów Liceum Pedagogicznego w Płocku stanowiła niejako jeden organizm z liceum. Szkoły te miały wspólny lokal, wspólny budżet, administrację i księgowość. Odbýwały się wspólne zebrania rady pedagogicznej liceum i szkoły ćwiczeń. Wszystko to służyło przygotowaniu praktycznemu przyszłego nauczyciela i pogłębianiu procesu identyfikacji kandydatów z zawodem. Rada pedagogiczna liceum i szkoły ćwiczeń zajmowała się planowaniem praktyk, kontrolą ich przebiegu i oceną. Powoływano wśród nauczycieli obu szkół specjalną komisję praktyk pedagogicznych, której przewodniczył nauczyciel przedmiotów pedagogicznych w liceum, czyli kierownik praktyk pedagogicznych.

Uczniowie Liceum Pedagogicznego w Płocku odby-

wali nie tylko praktyki w szkole ćwiczeń, ale również praktyki ciągle w terenie oraz praktyki wakacyjne. W liceum czteroletnim były to następujące formy:

- praktyka asystencka (2-4 dni w wybranych klasach szkoły podstawowej),
- hospitacja zajęć w szkole ćwiczeń (w klasie III i IV liceum),
- trzy lekcje próbne w szkole ćwiczeń (od III klasy liceum, w IV obowiązkowo),
- praktyki pozalekcyjne (kółko przedmiotowe, organizacje, świetlica, biblioteka, itp.)
- praktyka ciągła (2 tygodnie w szkole podstawowej w terenie).

W liceum pięcioletnim obowiązywały te same praktyki co w liceum czteroletnim, z dodatkiem praktyki wakacyjnej (na obozach lub koloniach dziecięcych po ukończeniu III klasy liceum pedagogicznego) w charakterze pomocnika wychowawcy.

Działalność wychowawcza Szkoły

Cechą najbardziej indywidualną i wyróżniającą liceum pedagogiczne spośród innych szkół w mieście była jego działalność pozalekcyjna i pozaszkolna. Gdy głównym celem pracy lekcyjnej było nauczanie, to działalność pozalekcyjna i pozaszkolna spełniała przede wszystkim rolę wychowawczą. Wśród form zajęć pozaszkolnych preferowanych w Liceum Pedagogicznym w Płocku można wyróżnić: pracę w internacie, kółka zainteresowań, zespoły artystyczne i sportowe oraz bogate życie ideowo-polityczne.

W internacie obowiązywał regulamin, zawierający wszystkie prawa i obowiązki ucznia liceum pedagogicznego oraz porządek dnia. W porządku dnia przewidziano czas na wszystkie czynności. Duże znaczenie wychowawcze miały apele poranne i wieczorne prowadzone według dyscypliny wojskowej. W internacie istniał samorząd, na którego czele stał gospodarz-przewodniczący internatu. Młodzież była odpowiedzialna za czystość i porządek. Życie w internacie było całkowicie podporządkowane atmosferze dobrej nauki. Część uczniów mieszkała jednak na kwaterach prywatnych. Liczba tych uczniów nie jest wiadoma z powodu braku jakichkolwiek danych. Niewątpliwie taka praktyka istniała, ponieważ znaczna liczba uczniów pochodziła spoza Płocka, a miejsc w internacie nie starczało dla wszystkich chętnych. Dążono jednak do zlikwidowania tej sytuacji, gdyż praca wychowawcza z uczniami mieszkającymi na stacji była utrudniona. Opiekę wychowawczą nad uczniami mieszkającymi w internacie sprawowali najczęściej nauczyciele liceum w ramach godzin nadliczbowych lub etatów wychowawcy. Tych ostatnich było jednak niewielu. Na etaty w internacie składał się jeden etat kierownika oraz etaty wychowawców. W późniejszym czasie powołano dwa etaty kierownicze: internatu żeńskiego i męskiego.

Do znaczących form zajęć pozalekcyjnych w liceum należał chór i orkiestra szkolna. Zespoły te były znane i sławne nie tylko w Płocku. Wpłynęły na rozśpiewanie młodzieży, stanowiły pewną formą rozrywki, odegrały

dużą rolę kształcącą i wychowawczą. Ich występy towarzyszyły uroczystościom w liceum, w mieście, w powiecie i województwie. Występowali w stolicy i poza granicami kraju. Członkowie chóru rekrutowali się ze szkoły ćwiczeń i młodszych klas liceum, natomiast nąbór do orkiestry umożliwiała obowiązkowa nauka gry na instrumentach w liceum. Chór osiągał liczne sukcesy. W 1949 roku zdobył szczególne wyróżnienie na Festiwalu Młodzieży i Studentów w Budapeszcie, w 1950 roku zajął I miejsce na Festiwalu Chórów Szkolnych, został wyróżniony na Festiwalu Młodzieży i Studentów w Berlinie w 1952 roku²⁷. Kierownikiem artystycznym chóru przez długie lata był Jan Górzyński, a dyrygentem i kierownikiem orkiestry Stefan Switalski²⁸.

W liceum funkcjonowały różnorodne koła zainteresowań. Wśród nich były koła przedmiotowe: polonistyczne, pedagogiczne, chemiczne, matematyczne, ale również koła zainteresowań takie jak: Szkolne Koło Odbudowy Warszawy, Szkolne Koło Obrony Pokoju, Szkolne Koło TPPR, Koło Miłośników Wsi, a także: kółko turystyczno-krajoznawcze, kółko taneczne i kółko teatralne. Do form życia artystycznego należały również zespoły recytatorskie i dramatyczne, które wystawiały sztuki i inscenizacje teatralne nie tylko dla uczniów liceum, ale również dla mieszkańców miasta i okolic. Niestety nie zachowały się żadne dokumenty świadczące o działalności tych kół i zespołów, poza wzmiankami o ich przydziale w arkuszach organizacyjnych szkoły. Jeden z uczniów tak wspomina pracę w kółku teatralnym: *Jedna ze sztuk to czerwoaktówka - "Baśka" - utwór sceniczny o tematyce partyzanckiej. Sztukę tę wystawialiśmy w sumie cztery razy, dwa razy w Płocku, w Borowiczkach i w Wyszogrodzie. Wszędzie spotkaliśmy się z entuzjastycznym przyjęciem. Wystawialiśmy także jednoaktówkę na Dni Oświaty, Książki i Prasy pt. "Sąd nad Latarnikiem"... W kilka lat później już jako nauczyciel sam wystawiłem z moimi uczniami tę sztukę i zrobiłem tym ogromną furorę... Słowem to zasługa liceum pedagogicznego, że umiało nas przygotować do pracy kulturalno-oświatowej na wsi i uczyniło nas jej pasjonatami...*²⁹.

Bardzo bogaty i ożywiony był ruch młodzieżowy w ramach organizacji młodzieżowych. W latach 1945-1949 działały w liceum trzy organizacje: ZHP, ZMW i ZMW "Wici". Po roku 1948 rozpoczął działalność ZMP. Organizacje te brały aktywny udział w kampaniach politycznych i gospodarczych: w zbieraniu funduszy na odbudowę Warszawy, zbiórkach książek dla szkół, pracach przy żniwach i wykopkach, pracach przy odgruzowaniu i porządkowaniu miasta, obejścia szkoły, internatu. Wpływ ideowo-wychowawczy tych organizacji na przyszłych nauczycieli był ewidentny w zakresie ich postawy. Należy zaznaczyć, że większość uczniów liceum była zrzeszona w jednej bądź nawet w dwóch organizacjach.

Komisja Rejonowa Kształcenia Nauczycieli przy Liceum Pedagogicznym w Płocku w l. 1949-1958

Liceum Pedagogiczne w Płocku wniosło wkład do kształcenia nauczycieli również poprzez komisję rejo-

nową. Komisje takie były swoistym terenem kształcenia nauczycieli w Polsce i do roku 1958 drugim co do zasięgu po liceach pedagogicznych. Powoływane były już w 1945 roku i organizowane głównie dla osób z ukończoną siódmą klasą szkoły podstawowej. Czas nauki trwał wtedy pięć lat. Słuchacze zobowiązani byli do udziału w kursach komisji organizowanych w jej siedzibie w czasie ferii i wakacji letnich oraz w dwu-trzy dniowych konsultacjach w pozostałych miesiącach roku. Naukę w tych komisjach organizowano również systemem eksternistycznym i korespondencyjnym. Przy Państwowym Liceum Pedagogicznym w Płocku taka komisja działała już od 1946 roku. W latach 1946-1947 istniał także kurs eksternistyczny. W komisji uzupełniali swe kwalifikacje zarówno ludzie młodzi jak i czterdziestoletni. Dla jednych i drugich komisja rejonowa była szansą na uzyskanie odpowiedniego wykształcenia i pozostania w zawodzie nauczycielskim. Z zachowanych dokumentów wynika, że ogólna liczba absolwentów tej komisji wynosi 371 osób, natomiast absolwentów egzaminu eksternistycznego 41 osób 30.

Podsumowanie

Licea pedagogiczne wykształciły w okresie powojennym w trzech formach (systemie nauki dziennej, w komisjach rejonowych i liceach korespondencyjnych) 195 171 nauczycieli 31.

Jednym z podstawowych mierników pracy liceów była ich sprawność kształcenia. Kryteria oceny obowiązujące wobec liceów obejmowały takie wskaźniki ilościowe jak: ilość ocen bardzo dobrych, ocen niedostatecznych, liczba uczniów nie promowanych, powtarzających klasę, opuszczających szkołę przed jej ukończeniem. Ponadto w stosunku do szkół tego typu stosowano dodatkowe wskaźniki, takie jak: procent uczniów podejmujących pracę w szkołach, procent należących do organizacji młodzieżowych itp. W praktyce oznaczało to ocenę liceów i pracujących w nich nauczycieli według schematu: im wyższe liczby odzwierciedlające dany odcinek pracy, tym wyższa ogólna ocena szkoły. Najważniejszym jednak wskaźnikiem oceny jakości pracy w liceach pedagogicznych była przydatność absolwentów do pracy nauczycielskiej. Pierwsze badania na ten temat w okresie powojennym Ministerstwo Oświaty przeprowadziło na terenie całego kraju w 1953 roku. Ujawniło ono szereg braków w przygotowaniu absolwentów liceów, jak np.: niedostateczne przygotowanie rzeczowe, werbalne opanowanie dydaktyki, brak umiejętności postępowania się pomocami naukowymi.

W świadomości wielu pracowników oświaty licea pedagogiczne były jednak jedną z najlepszych szkół przygotowujących kandydatów do zawodu nauczycielskiego. Chodziło zwłaszcza o takie sprawy jak: umiejętność postępowania z dziećmi, czy zamiłowanie do szeroko pojętej pracy oświatowej w środowisku, zwłaszcza wiejskim. Dowodem na chęć ich reaktywowania było między innymi wprowadzenie zajęć fakultatywnych z przedmiotów pedagogicznych, a nawet ciągów klas o profilu pedagogicznym w liceach ogólnokształcących.

Przez Liceum Pedagogiczne w Płocku w ciągu 24

lat istnienia przewinęło się około trzy tysiące osób. Dokładne odtworzenie historii powstania i działalności tej placówki kształcącej nauczycieli w Płocku jest bardzo trudne z powodu znikomej ilości zachowanych dokumentów. Akta, które się zachowały, stanowią jedynie około 15% dokumentacji szkoły. Wykształciła ona ponad tysiąc nauczycieli dla miasta, powiatu i województwa. Do tej pory wielu z nich jest nadal czynnych zawodowo.

Dzięki tej szkole Płock był jednym z powiatowych ośrodków kształcenia nauczycieli do którego ściągali kandydaci do zawodu nauczycielskiego. W chwili gdy w Płocku nie było zbyt dużej liczby instytucji kulturalnych takich jak np.: teatry czy orkiestry liceum pedagogiczne było wyeksponowaną placówką kulturalną. Wpływało więc na jego życie artystyczne i kulturalne.

Usytuowanie szkoły w mieście powiatowym ułatwioło podejmowanie w niej nauki dzieciom chłopskim, a jednocześnie niwelowało w przyszłości braki w podejmowaniu pracy nauczycielskiej na wsiach powiatu płockiego. Wielką zasługą tu dyrektorów i nauczycieli tego liceum, która polegała na umiejętności stworzenia w trudnych warunkach zakładu kształcenia nauczycieli na dobrym poziomie i zdobycia przez nie autorytetu nawet ponadregionalnego. Absolwenci tego liceum podejmowali pracę w szkołach i decydowali o poziomie kształcenia w naszym regionie przez wiele lat. W ich opinii to w liceum dostali najlepsze przygotowanie do prowadzenia lekcji, zdyscyplinowania uczniów, udziału w życiu kulturalnym czy pracy w organizacjach młodzieżowych.

I co by nie mówić o liceach pedagogicznych, to należy przyznać, że płockie liceum pedagogiczne było chlubą miasta.

Pracownicy pedagogiczni Szkoły:³²

1. **Biegański Władysław** - dyrektor Szkoły
2. **Bojanowska Jadwiga** - wychowanie muzyczne
3. **Buczyński Władysław** - przedmioty pedagogiczne
4. **Bućko Sergiusz** - przedmioty pedagogiczne
5. **Bulas Jan** - geografia
6. **Chilmon Leonard** - wychowanie muzyczne
7. **Chochół Stefania** - wychowanie plastyczne
8. **Choczyński Marian** - wychowanie fizyczne

9. **Chreszczyńska Jadwiga** - wychowawca internatu
10. **Ciesielkiewicz Dionizy** - wychowanie muzyczne
11. **Dąbrowski Ryszard** - historia
12. **Fangor Maria** - biologia
13. **Gęsicka Maria** - przedmioty pedagogiczne
14. **Gilejko** - dyrektor
15. **Gondzik Jan** - dyrektor
16. **Górzyński Jan** - wychowanie muzyczne
17. **Gronczewska Hanna** - język polski
18. **Gronczewski Wiesław** - wychowanie fizyczne
19. **Kordulasińska Janina** - język polski
20. **Kordulasiński Julian** - dyrektor, matematyka
21. **Korniszewski** - dyrektor
22. **Korytkowska Maria** - matematyka
23. **Kwiatkowski Tadeusz** - wychowanie plastyczne
24. **Łyłka Stanisław** - język polski
25. **Makarewicz Halina** - matematyka
26. **Markiewicz Ryszard** - matematyka, chemia
27. **Mielczarek Marian** - historia
28. **Ners Wanda** - język rosyjski
29. **Niemczewski Edmund** - wychowanie fizyczne
30. **Nowak Henryk** - chemia
31. **Piotrowicz Maria** - biologia
32. **Pniewska Hanna** - fizyka
33. **Pniewski Jan** - fizyka
34. **Przyszlak Jadwiga** - przedmioty pedagogiczne
35. **Rychlewska Danuta** - język polski
36. **Sankowska Maria** - język polski
37. **Sawwa Jerzy** - język rosyjski
38. **Sikora Stanisław** - dyrektor, biologia
39. **Skulimowski Ryszard** - praca-technika
40. **Skulimowski Stefan** - wychowanie plastyczne
41. **Skrobecka Krystyna** - wychowanie fizyczne
42. **Skrzypczyński** - fizyka
43. **Syroka Krystyna** - przedmioty pedagogiczne
44. **Szczęśny Antoni** - fizyka
45. **Szwarc Karol** - dyrektor
46. **Świtalski Stefan** - wychowanie muzyczne
47. **Traczyk Janina** - język polski
48. **Więckiewicz Stefan** - dyrektor, historia
49. **Wojewódzki Ryszard** - wychowanie muzyczne

Przypisy:

¹ Ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 III 1932 r., Dz. U.R.P. Nr 38, poz. 389.

² Ratuś B., *Licea Pedagogiczne w Polsce Ludowej w latach 1944-1970*. Warszawa-Poznań 1974, s. 22.

³ Tamże, s. 29.

⁴ Zarządzenie Kierownika Resortu Oświaty z dnia 1 IX 1944 r. w sprawie organizacji studiów nauczycielskich w roku szkolnym 1944/1945, Dz. Urz. Nr 1-4, poz. 10.

⁵ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 22 V 1945 r. w sprawie powołania wstępnych kursów pedagogicznych, Dz. Urz. 1945, Nr 1, poz. 13.

⁶ Kotłowski K., *Szkoła angielska po II wojnie światowej*, Warszawa 1960, s. 141-142.

⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 16 VII 1945 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1945/1946, Dz. Urz. 1945, Nr 2, poz. 62.

⁸ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 28 VIII 1945 r. w sprawie wznowienia Wyższych Kursów Nauczycielskich, Dz. Urz. 1945, Nr 4, poz. 136.

⁹ Ratuś B., *Licea Pedagogiczne...*, op.cit., s. 37.

¹⁰ Dz. Urz. 1950, Nr 11, poz. 158.

¹¹ Dz. Urz. 1950, Nr 17, poz. 226.

¹² Archiwum Związku Nauczycielstwa Polskiego w Płocku, Informator na II Zjazd Absolwentów LP i LPWP. Płock 1989, s. 6.

¹³ Obliczenia własne autorki na podstawie Arkuszy Organizacyjnych Liceum Pedagogicznego w Płocku z lat 1948-1962 tom LXVI, sygn. 68.

¹⁴ Archiwum ZNP w Płocku, Informator..., op.cit., s. 5.

¹⁵ Ratuś B., *Licea Pedagogiczne...*, op.cit., s. 44.

¹⁶ Obliczenia własne autorki na podstawie Arkuszy Organizacyjnych Liceum Pedagogicznego w Płocku z lat 1948-1962 tom LXVI, sygn. 68.

¹⁷ Archiwum ZNP w Płocku, *Wspomnienia i refleksje o Liceum Pedagogicznym w Płocku ucznia klasy IIIc i IVc z lat 1947/48 i 1948/49 Tadeusza Kurpiewskiego*, rękopis. Płock 1971, s. 1-2.

¹⁸ Obliczenia własne autorki na podstawie Arkuszy Organizacyjnych Liceum Pedagogicznego w Płocku z lat 1948-1962 tom LXVI, sygn. 68.

¹⁹ Obliczenia własne autorki na podstawie Arkuszy Organizacyjnych Liceum Pedagogicznego w Płocku z lat 1948-1962 tom LXVI, sygn. 68.

²⁰ Ratuś B., *Licea Pedagogiczne...*, op.cit., s. 49.

²¹ Archiwum ZNP w Płocku, *Informator...*, op.cit., s. 7.

²² Obliczenia własne autorki na podstawie Arkuszy Organizacyjnych Liceum Pedagogicznego w Płocku z lat 1948-1962 tom LXVI, sygn. 68.

²³ Archiwum ZNP w Płocku, *Wspomnienia i refleksje...* op.cit., s. 2-3.

²⁴ Ratuś B., *Licea Pedagogiczne...*, op.cit., s. 90.

²⁵ Tamże, s. 100.

²⁶ *Program nauki w liceum pedagogicznym. Przedmioty pedagogiczne*. Warszawa 1950.

²⁷ Archiwum ZNP w Płocku, *Wspomnienia i refleksje...* op.cit., s. 7.

²⁸ Tamże, s. 7.

²⁹ Tamże.

³⁰ Obliczenia własne autorki na podstawie Akt Państwowej Komisji Kształcenia Nauczycieli przy Liceum Pedagogicznym w Płocku, tom LXVII, sygn. 39-51.

³¹ Ratuś B., *Licea Pedagogiczne...*, op.cit., s. 90.

³² Archiwum ZNP w Płocku, *Informator...* op.cit., s. 7-8.

Bibliografia :

Źródła rękopiśmienne :

1. Archiwum ZNP w Płocku, *Wspomnienia i refleksje o Liceum Pedagogicznym w Płocku byłego ucznia kl. IIIc i IVc z lat 1947/1948 i 1948/1949 Tadeusza Kurpiewskiego*, Płock 1988,

2. Archiwum Państwowe w Płocku, Akta Państwowego Liceum Pedagogicznego w Płocku z lat 1932-1969, tom LXVI sygn. 1-68.

Źródła drukowane:

Akty prawne :

1. Rozporządzenie Ministra WR i OP z dnia 6 marca 1937 roku o organizacji państwowego liceum pedagogicznego, Dziennik Urzędowy Min. WR i OP 1937, nr 3.

2. Dekret z dnia 23 listopada 1945 roku o organizacji szkolnictwa w okresie przejściowym, Dziennik Urzędowy nr 2, poz. 9.

3. Uchwała nr 276 Prezydium Rządu z dnia 18 maja 1954 roku w sprawie ulepszenia systemu kształcenia nauczycieli szkół podstawowych i średnich, Dziennik Urzędowy Min. Ośw. Nr 7, poz. 57.

4. Ustawa z dnia 15 lipca 1961 roku o rozwoju systemu oświaty i wychowania, Dziennik Urzędowy Nr 32, poz. 160.

Opracowania :

1. Dobrowolski S., *Dobór młodzieży do zawodu nauczycielskiego*. Warszawa 1957.

2. Dorobek F., *Płock i Ziemia Płocka w 1945 roku*. Płock 1980.

3. *Dzieje Płocka*. Płock 1973.

4. Gładysz A., *Oświata-kultura-nauka w latach 1947-1959. Węzłowe problemy polityczne*. Warszawa 1981.

5. Informator na II Zjazd Absolwentów LP i LPWP. Płock 1989.

6. Kozłowski J., *Praktyka uczniów liceum pedagogicz-*

nego. Warszawa 1956.

7. *Kształcenie i doskonalenie nauczycieli w 40-leciu PRL*, praca zbiorowa pod redakcją E. Starzyńskiego. Warszawa 1987.

8. Kulpa J., *Kształcenie nauczycieli w Polsce Ludowej*. Kraków 1969.

9. Manersberg S., *Reforma szkolnictwa w Polsce w latach 1944-1948*. Wrocław 1974.

10. Pęcherski M., Świątek, *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917-1977. Podstawowe akty prawne*. Warszawa 1978.

11. *Płock w Polsce Ludowej 1945-1970*. Płock 1970.

12. Ratuś B., *Licea Pedagogiczne w Polsce Ludowej 1944-1970*. Warszawa-Poznań 1974.

13. *Słownik biograficzny zasłużonych nauczycieli województwa płockiego*. Płock 1995.

14. Stefański J., *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*. Płock 1995.

Artykuły:

1. Jabłoński H., *Z dziejów szkolnictwa pedagogicznego w Polsce*, "Nowa Szkoła" 1952, nr 6.

2. Sempioł J., *Licea pedagogiczne w województwie olsztyńskim w latach 1945-1970*, "Przegląd Historyczno-Oświatowy" 1980, nr 1.

3. Święcik J., *Oświata w Płocku w latach 1945-1946*, "Notatki Płockie" 1959, nr 1.

4. /Uczestnik/, *Udział nauczycielstwa płockiego w organizacji oświaty i szkolnictwa w pierwszych latach tworzenia się władzy ludowej*, "Notatki Płockie" 1966 nr 3.

5. Wąsowicz L., *Wspomnienia z lat minionych*, "Notatki Płockie" 1965, nr 33/34.